

АВЕРІНА Є. А.

аспірантка

*(Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана)*

УДК 347.961

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.58>**НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ПРО НОТАРІАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ**

Науково-теоретичний аналіз законодавства України про нотаріальну діяльність спрямований на визначення місця і ролі норм права про нотаріальну діяльність в системі права та законодавства України з метою більш повного розуміння сутності правового та державного регулювання у цій сфері. Це дозволить більш системно визначити проблеми правового регулювання та організації нотаріальної діяльності з метою подальшого удосконалення законодавства у цій сфері та практики його застосування.

Відповідно до ст. 92 Конституції України організація і діяльність нотаріату визначаються виключно законами України.

Усі види нотаріальних дій, які уповноважені здійснювати нотаріуси, посадові особи органів місцевого самоврядування, консульські установи України за кордоном та інші, спеціальні, суб'єкти нотаріальної діяльності, у своїй сукупності складають предмет нотаріальної діяльності. Систему законодавства, яким врегульовується нотаріальна діяльність, можна виявити через аналіз предмету цієї діяльності та її суб'єктного складу.

Законодавство України про нотаріат містить норми конституційного, адміністративного, цивільного, сімейного, трудового, житлового, земельного, виконавчого, транспортного і кримінального права. Нотаріальна діяльність регулюється нормами різних галузей права та законодавства України, оскільки ця діяльність за своїм правовим та організаційним змістом є складною та комплексною, а її суб'єкти вступають в суспільні відносини, врегульовані нормами права різних галузей права та законодавства. Сукупність правових норм, що врегульовують нотаріальну діяльність, можна визначити як комплексну підгалузь права та законодавства України, оскільки суспільні відносини у сфері нотаріальної діяльності мають як приватно-правовий, так і публічно-правовий характер.

Ключові слова: *нотаріальна діяльність, законодавство про нотаріальну діяльність, предмет нотаріальної діяльності, суб'єкти нотаріальної діяльності, система права, система законодавства.*

Averina Ye. A. The scientific and theoretical analysis of the legislation of Ukraine on notarial activity

The scientific and theoretical analysis of the legislation of Ukraine on notarial activity is aimed at determining the place and role of the norms of the law on notarial activity in the system of law and system of legislation of Ukraine with the aim of a more complete understanding of the essence of legal and state regulation in this area. This will make it possible to more systematically determine the problems of legal regulation and organization of notarial activity with the aim of further improving the legislation in this area and the practice of its application.

According to Art. 92 of the Constitution of Ukraine, the organization and activities of the notary are determined exclusively by the laws of Ukraine.

All types of notarial actions, which are authorized to be performed by notaries, officials of local self-government bodies, consular institutions of Ukraine abroad and other, special, subjects of notarial activity, in their totality constitute the object of notarial activity. The system of legislation that regulates notarial activity can be identified through the analysis of the object of this activity and its subject composition.

The legislation of Ukraine on the notary includes the norms of constitutional, administrative, civil, family, labor, housing, land, executive, transport and criminal law. Notarial activity is regulated by the norms of various branches of law and legislation of Ukraine, since this activity is complex and complex in its legal and organizational content, and its object enter into social relations regulated by the norms of law of various branches of law and legislation. The set of legal norms regulating notarial activity can be defined as a complex sub-branch of law and legislation of Ukraine, since social relations in the field of notarial activity have both a private and public legal nature.

Key words: *notarial activity, legislation on notarial activity, object of notarial activity, subjects of notarial activity, system of law, system of legislation.*

Постановка проблеми. Науково-теоретичний аналіз законодавства України про нотаріальну діяльність спрямований на визначення місця і ролі норм права про нотаріальну діяльність в системі права та законодавства України з метою більш повного розуміння сутності правового та державного регулювання у цій сфері. Визначення місця та ролі норм права про нотаріальну діяльність в системі права та законодавства України дозволить більш системно визначити проблеми правового регулювання та організації нотаріальної діяльності з метою подальшого удосконалення законодавства у цій сфері та практики його застосування.

Науково-теоретичний аналіз законодавства України про нотаріальну діяльність має на меті підвищення ефективності функціонування її механізму, державного регулювання цієї діяльності, створення належних організаційно-правових умов для покращення захисту прав та інтересів фізичних та юридичних осіб.

Метою статті є науково-теоретичний аналіз законодавства України про нотаріальну діяльність.

Стан дослідження. Нотаріальна діяльність є предметом наукових досліджень таких авторів, як Баранкова В. В., Долинська М. С., Комаров В. В., Нікітін Ю. В., Фурса С. Я. та ряду інших учених-юристів. Основні положення цих досліджень використовуються у даній статті [1–5]. Дослідження системи права та законодавства України також знайшло своє відображення в науковій літературі, основні положення якої використовуються в даній статті [6–10].

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 92 Конституції України організація і діяльність нотаріату визначаються виключно законами України [11].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про нотаріат» від 02 вересня 1993 р. № 3425-ХІІ нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов’язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [12].

Загальні рамки законодавства України про нотаріальну діяльність визначаються у статті 2 цього закону, згідно якої правовою основою діяльності нотаріату є Конституція України, Закон України «Про нотаріат», інші законодавчі акти України [12].

Закон України «Про нотаріат» містить норми права, що визначають загальні положення про нотаріат, організацію діяльності державних нотаріальних контор та нотаріальних архівів, організацію приватної нотаріальної діяльності, повноваження щодо вчинення нотаріальних дій, загальні правила вчинення нотаріальних дій та правила вчинення окремих нотаріальних дій (посвідчення правочинів; вжиття заходів до охорони спадкового майна; видача свідоцтв про право на спадщину; видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя; видача свідоцтва про придбання жилих будинків з прилюдних торгів; накладання заборони відчуження нерухомого майна; засвідчення вірності копій

документів і виписок з них, справжності підписів і вірності перекладу; посвідчення фактів; прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів; вчинення виконавчих написів; вчинення протестів векселів; вчинення морських протестів; прийняття документів на зберігання). Крім вищезазначених положень, Закон України «Про нотаріат» містить норми про застосування законодавства іноземних держав та про міжнародні договори у сфері нотаріальної діяльності [12].

Усі види нотаріальних дій, які уповноважені здійснювати нотаріуси, посадові особи органів місцевого самоврядування, консульські установи України за кордоном та інші, спеціальні, суб'єкти нотаріальної діяльності, у своїй сукупності складають предмет нотаріальної діяльності. Систему законодавства, яким врегульовується нотаріальна діяльність, можна виявити через аналіз предмету цієї діяльності.

Слід зазначити, що законодавство є інструментом не лише правового регулювання нотаріальної діяльності, але і її державного регулювання.

Так, згідно із ст. 2⁻¹ Закону України «Про нотаріат» державне регулювання нотаріальної діяльності полягає у:

- встановленні умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності, анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю;
- здійсненні контролю за організацією нотаріату, проведенням перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства;
- визначенні органів та осіб, які вчиняють нотаріальні дії, здійснюють контроль за організацією нотаріату, проводять перевірки організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства;
- визначенні ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами;
- встановленні переліку додаткових послуг правового і технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, та встановленні розмірів плати за їх надання державними нотаріусами;
- встановленні правил професійної етики нотаріусів [12].

Функція державного контролю за нотаріальною діяльністю покладена на Міністерство юстиції України та його територіальні органи.

Систему законодавства про нотаріальну діяльність можна визначати також залежно від суб'єктного складу нотаріальної діяльності.

Так, відповідно до ст. 3 Закону України «Про нотаріат» нотаріусом є уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [12].

Наступною категорією суб'єктів нотаріальної діяльності є посадові особи органів місцевого самоврядування. Згідно із ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР до делегованих повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належить, серед іншого, вчинення нотаріальних дій з питань, віднесених законом до їх відання, реєстрація актів цивільного стану. Так, у сільських населених пунктах окремі нотаріальні дії, визначені в Законі України «Про нотаріат», вчиняються уповноваженими на це посадовими особами органів місцевого самоврядування. Зокрема, такі посадові особи вживають заходів щодо охорони спадкового майна; посвідчують заповіти (крім секретних); видають дублікати посвідчених ними документів; засвідчують вірність копій (фотокопій) документів і виписок з них; засвідчують справжність підпису на документах; видають свідоцтва про право на спадщину; видають свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя. Останні два види нотаріальних дій вчиняють уповноважені посадові особи органу місцевого само-

врядування, які мають вищу юридичну освіту, досвід роботи у галузі права не менше трьох років, пройшли протягом року стажування у державній нотаріальній конторі або приватного нотаріуса, завершили навчання щодо роботи з єдиними та державними реєстрами, що функціонують в системі Міністерства юстиції України, та склали іспит із спадкового права у порядку, встановленому Міністерством юстиції України. Контроль за організацією нотаріальної діяльності уповноважених на це посадових осіб органів місцевого самоврядування, дотриманням ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконанням правил нотаріального діловодства здійснюється Міністерством юстиції України. Зазначені посадові особи не мають права на оформлення документів, призначених для використання за межами державного кордону [13].

Третьою категорією суб'єктів нотаріальної діяльності є посадові особи консульських установ України за кордоном. Порядок здійснення нотаріальних дій консульськими установами визначається Консульським статутом України, затвердженим Указом Президента України від 02 квітня 1994 р. № 127/94 [14].

Вчинення нотаріальних дій за кордоном покладається на консульські установи України, а у випадках, передбачених чинним законодавством, – на дипломатичні представництва України. Консульські установи України вчиняють такі нотаріальні дії: посвідчують правочини (договори, заповіти, довіреності тощо), крім іпотечних договорів, договорів про відчуження та заставу жилих будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок, іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні, а також крім договорів оренди, суборенди, емфітевзису земельних ділянок сільськогосподарського призначення; вживають заходів до охорони спадкового майна; видають свідоцтва про право на спадщину; видають свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя; засвідчують вірність копій документів і виписок з них; засвідчують справжність підпису на документах; засвідчують вірність перекладу документів з однієї мови на іншу; посвідчують факт, що фізична особа є живою; посвідчують факт перебування фізичної особи в певному місці; посвідчують тотожність фізичної особи з особою, зображеною на фотокартці; посвідчують час пред'явлення документів; приймають в депозит грошові суми і цінні папери; вчиняють виконавчі написи; приймають на зберігання документи; вчиняють морські протести; видають дублікати посвідчених ними документів. Законодавством України можуть бути передбачені й інші дії, що вчиняються консульськими установами України [12, 14].

Крім суб'єктів нотаріальної діяльності, названих вище, окрема категорія суб'єктів має право посвідчувати заповіти (крім секретних) та довіреності, прирівняні до нотаріально посвідчених. Таких суб'єктів можна назвати спеціальними суб'єктами нотаріальної діяльності. До них відносяться головні лікарі, їх заступники з медичної частини або чергові лікарі лікарень, госпіталів, інших стаціонарних закладів охорони здоров'я, начальники госпіталів, директори або головні лікарі будинків для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю; капітани морських, річкових суден, що ходять під прапором України; начальники пошукових або інших експедицій; командири (начальники) військових частин, з'єднань, установ або військово-навчальних закладів; начальники установ виконання покарань та слідчих ізоляторів [12, 15].

Слід зазначити, що будь-яке законодавство – це система законів та підзаконних нормативно-правових актів, які є формою вираження норм права, оскільки в них, як в юридичних джерелах, закріплюються норми права, які за предметом та методом правового регулювання об'єднуються в рамках відповідних галузей права. Відмінність між галузями законодавства та галузями права полягає в тому, що перші являють собою сукупність законів та підзаконних нормативно-правових актів, які є формою зовнішнього вираження норм права, а другі – це сукупність норм права, що містять правила поведінки, якими регулюються відповідні суспільні відносини. Структура права є структурою змісту, а структура законодавства є структурою форм права. Система законодавства має похідний характер від системи права. Спільним елементом системи права та системи законодавства є норми права. В ряді випадків ці дві системи співпадають (це такі галузі права та законодавства як цивільне, кримінальне, трудове право та законодавство). Однак слід зазначити, що система законодавства, її окремі

галузі, не завжди співпадають із системою права та її галузями. Не завжди структура галузей законодавства кореспондує галузям права. Існують окремі комплексні нормативні утворення законодавства, що охоплюють норми декількох галузей права [16, с. 51-54].

Як вже було зазначено, відповідно до ст. 92 Конституції України організація і діяльність нотаріату визначаються виключно законами України. Отже можна стверджувати, що загальні положення щодо законодавства про нотаріат є елементом предмету конституційного права та конституційного законодавства.

Питання державного регулювання нотаріальної діяльності, врегульовані ст. 2¹ Закону України «Про нотаріат», відносяться до предмету адміністративного права та адміністративного законодавства.

Положення ст. 8¹ та ряду інших статей Закону України «Про нотаріат» передбачають право нотаріуса укладати трудові договори із помічниками та іншими працівниками, які знаходяться у трудових відносинах з нотаріусом. Таким чином нотаріальна діяльність врегульовується також нормами трудового права та законодавства.

Згідно із ст. 8 Закону України «Про нотаріат» подання нотаріусом у встановленому порядку та у випадках, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», інформації до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, та держателю Єдиного державного реєстра юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань не є порушенням нотаріальної таємниці.

Отже на діяльність нотаріусів розповсюджуються також положення фінансового права та законодавства. Крім зазначеного, до предмету фінансового права та законодавства відносяться питання фінансування і матеріально-технічного забезпечення органів нотаріату, визначення ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами.

Слід зазначити, що реалізуючи окремі види нотаріальної діяльності нотаріуси керуються нормами цивільного, сімейного, житлового, земельного, виконавчого, транспортного і кримінального права та законодавства, а також нормами міжнародного права.

Висновки. Науково-теоретичний аналіз системи права та законодавства України свідчить про те, що нотаріальна діяльність регулюється нормами різних галузей права та законодавства України, оскільки ця діяльність за своїм правовим та організаційним змістом є складною та комплексною, а її суб'єкти вступають в суспільні відносини, врегульовані нормами права різних галузей права та законодавства.

Сукупність правових норм, що врегульовують нотаріальну діяльність, можна визначити як комплексну підгалузь права та законодавства України. Суспільні відносини у сфері нотаріальної діяльності мають як приватно-правовий, так і публічно-правовий характер, оскільки значна кількість норм законодавства про нотаріат присвячена питанням державного регулювання нотаріальної діяльності. Нотаріальна діяльність врегульована нормами національного законодавства України та міжнародними договорами України.

Список використаних джерел:

1. Комаров В. В., Баранкова В. В. Нотаріат в Україні: підручник. Х.: Право, 2011. 384 с.
2. Долинська М. С. Нотаріальний процес: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 652 с.
3. Нотаріат в Україні: навчальний посібник / За ред. Ю. В. Нікітіна. К.: КНТ, 2007. 680 с.
4. Фурса С. Я. Теорія нотаріального процесу: Науково-практичний посібник. К.: Алерта; Центр учбової літератури, 2012. 920 с.
5. Нотаріат України: підручник / С. Я. Фурса [та ін.] ; за заг. ред. С. Я. Фурси; Київ: нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Центр правових досліджень Фурси. 3-тє вид., допов. та перероб. Київ: Алерта, 2015. 484 с.

6. Бобровник С. В. Система законодавства України: актуальні проблеми та перспективи розвитку / С. В. Бобровник, О. Л. Богінич. К. : Наук. думка, 1994. 124 с.
7. Ющик О. І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні / Ющик О.І. К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1997. 192 с.
8. Лисенкова О. С. Система законодавства України: структурно-функціональна характеристика : дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Лисенкова Ольга Сергіївна ; Національна академія внутрішніх справ України. К., 2001. 229 арк.
9. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.. К.: Укр. енцикл., 2002. Т.4. С.537.
10. Євграфова Є. П. Система національного законодавства в контексті права (лібертарно-легістський підхід) : монографія / Є. П. Євграфова. К. : КНТ, 2007. 184 с.
11. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
12. Про нотаріат : Закон України від 02 вересня 1993 р. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
13. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
14. Про Консульський статут України : Указ Президента України від 02 квітня 1994 р. № 127/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94#Text>
15. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
16. Омельченко А. В. Адміністративно-правові засади зовнішньоекономічної діяльності в Україні : монографія. К.: КНЕУ, 2011. 309 с.

